

O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI

VOL. 3 ISS:3 (2026)

INSURANCE MARKET OF UZBEKISTAN СТРАХОВОЙ РЫНОК УЗБЕКИСТАНА

INSURANCE

№	MUNDARIJA	Page
1.	TOVARLAR AUDITI NATIJALARINI AUDITORLIK HISOBOTIDA AKS ETTIRISH TARTIBI <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Qurbonov Muhammadali Bahodirovich</i>	4
2.	O'ZBEKISTONDA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Shirinova Obida Toshpulatovna</i>	8
3.	ORGANIZATION OF AN AUDIT OF THE MOVEMENT OF FIXED ASSETS BASED ON INTERNATIONAL STANDARDS REQUIREMENTS <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Orzumurodova Farangiz Damirovna</i>	12
4.	QURILISH TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Qo'chqorov Muslimbek Bobojon o'g'li</i>	16
5.	SAVDO KORXONALARIDA TOVAR OPERATSIYALARI AUDITINING TASHKILY TA'MINOTI <i>Ibragimov Mansur Mardonovich, Tursunboyev Sarvar Shuxrat o'g'li</i>	19
6.	SAVDO KORXONALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich</i>	24
7.	TURIZM KORXONALARIDA HISOB SIYOSATINI SHAKLLANTIRISH <i>Ibragimov Mansur Mardonovich</i>	27
8.	KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA NAZORATINING INNOVATSION MEXANIZMLARI <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Davronov Miraziz Baxtiyor o'g'li</i>	30
9.	XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA ASOSIY VOSITALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Bahodirova Madinabonu Ixtiyor qizi</i>	33
10.	MEHNAT HAQI HISOBI VA AUDITINING ZAMONAVIY METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Yusupov Shavkar Xushvaqt o'g'li</i>	37
11.	KORXONALARDA MEHNAT HAQI HISOBI VA AUDITINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH <i>Xudaynazarova Dilnoza Gafurovna, Akmalov Ilg'or Nazirovich</i>	41
12.	XIZMAT KO'RSATUVCHI KORXONALARDA XARAJATLAR HISOBI VA KALKULYATSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Toshbekov Firdavs Abdurauf o'g'li</i>	44
13.	XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TOVAR-MODDIY ZAHIRALAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Bahodirova Madinabonu Ixtiyor qizi</i>	47
14.	ASOSIY VOSITALARNI HISOB OBYEKTI SIFATIDA TASNIFLASH VA BAHOLASHNI MHXS ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH <i>Shirinov Uchqun Abduxalilovich, Shakarov Shahzod Sobir o'g'li</i>	52
15.	XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNING KREDIT VA QARZ MABLAG'LARIDAN FOYDALANISH HISOBINI VA TAHLILINI TAKOMILLASHTIRISH <i>Mahmudova Go'zal Samadjon qizi</i>	56

“O‘ZBEKISTON SUG‘URTA BOZORI” JURNALI TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

1. Teshabayev To‘lqin Zakirovich (Kengash raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, i.f.d. prof.).
2. Fayziyev Orifjon Olimovich (Kengash raisi o‘rinbosari, Istiqbolli loyihalar milliy agentligi direktor o‘rinbosari).
3. Azimov Rustam Sadikovich (O‘zbekinvest eksport-import sug‘urta kompaniyasi AJ Bosh direktori, i.f.d. prof.).
4. Mehmonov Sultonali Umaraliyevich (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d., prof.).
5. Abduraxmonova Gulnora Qalandarovna (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti prorektori, i.f.d. prof.).
6. Xudoyqulov Sadirdin Karimovich (TDIU huzuridagi “O‘zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari” ilmiy tadqiqot markazi direktori).
7. Xalilov Oybek Nasirovich (O‘zbekiston sug‘urta bozori professional ishtirokchilari Uyushmasi Kengash raisi).
8. Qo‘ldoshev Qamariddin Mansurovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida professori, i.f.d., Bosh muharrir).
9. Zaynalov Jahongir Rasulovich (Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “Moliya” kafedrasida mudiri, i.f.d. prof.).
10. Shennayev Xo‘jayor Musurmanovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida mudiri, DSc, prof.).
11. Boyev Habibullo Ismoilovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, i.f.d.).
12. Nurullayev Abdulaziz Sirojiddinovich (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, i.f.d.).
13. Merident Randles (FSA, MAAA. Prinsipal & Consulting Actuary. Senior Consultant, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative).
14. Ong Xie (FIA, FSAS. Program Manager, UNDP-Milliman Global Actuarial Initiative. Pronouns: She/Her).
15. Yadgarov Akram Akbarovich (TDIU “Yashil iqtisodiyot” kafedrasida professori, i.f.d.).
16. Yuldashev Obiddin Toshmurzayevich (TDIU magistratura dekan muovini, i.f.d.).
17. Maxmudov Akbar Abduxamidovich (Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti rektori, PhD, dotsent).
18. Axrorov Zarif Oripovich (TDIU Samarqand filiali “Moliya, soliq va bank ishi” kafedrasida mudiri, i.f.d., dotsent).
19. Qurbonov Xayrulla Abdurasulovich (TDIU Xalqaro va milliy reytinglar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i, i.f.n. dots.).
20. Raxmatullayev Botirjon Abduxamidovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti. Akademik faoliyat bo‘yicha prorektor PhD, dotsent).
21. Musaxonzoda Ikromjon Sobirxon o‘g‘li (TMC institute “Milliy ta‘lim yo‘nalishlari akademik faoliyat va ilmiy ishlar” bo‘yicha prorektor, PhD).
22. Hasanov Xayrulla Nasrullayevich (TDIU Besh tashabbus markazi bo‘lim boshlig‘i, PhD).
23. Kenjayev Ilxom G‘iyozovich (TDIU magistratura dekan muovini, PhD, dots.).
24. Imomov Hamdilla Hamdamovich (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida professor v.b., i.f.n.).
25. Baratova Dinara Alisherovna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD. Tahririyat kengashi kotibi).
26. Agzamov Avazxon Talgatovich (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida professori, PhD).
27. Nomozova Qumri Isoyevna (Bank moliya akademiyasi dotsenti, PhD).
28. Xamdamiyev Shoh-Jaxon Raxmat o‘g‘li (TDIU “Korporativ moliya va qimmatli qog‘ozlar” kafedrasida dotsenti, PhD).
29. Maxmudov Samariddin Baxriddinovich (“Ma‘mun” universiteti “Iqtisodiyot” kafedrasida dotsenti, PhD).
30. Abduturapova Dildora Farxodjon qizi (“Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish” bo‘limi bosh mutaxassisi, PhD).
31. Abdusattarova Dildora Baxodirovna (TDIU “Soliq va soliqqa tortish kafedrasida” dotsenti).
32. Nosirov Jasur Tursunpulotovich (Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti “Akademik faoliyat va registrator” departamenti rahbari, PhD, dotsent).
33. Adilova Gulnur Jorabayevna (TDIU “Sug‘urta ishi” kafedrasida dotsenti, PhD.).
34. Malikova Dilrabo Mo‘minovna, (TDIU Samarqand filiali "Moliya, soliq va bank ishi" kafedrasida dotsenti, PhD).
35. Bobomurotova Manzura Panji qizi (TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasida assistenti, PhD).

QURILISH TASHKILOTLARIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZAMONAVIY YO'NALISHLARI

Po'latov Xudoyberdi Uktamovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti PhD dotsent v.b.
e-mail: pulatov.xudoyberi@gmail.com

Qo'chqorov Muslimbek Bobojon o'g'li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va auditini zamonaviy iqtisodiy sharoitlarda takomillashtirishni nazariy-uslubiy jihatlarini tadqiq etilgan. Tadqiqotda qurilish xarajatlarini hisobga olish, qurilish ishlari tannarxini kalkulyatsiya qilish, tugallanmagan qurilish obyektlari hisobi hamda xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida auditni tashkil etish masalalari yoritilgan. Shuningdek, qurilish tashkilotlarida raqamli texnologiyalar, ERP tizimlari va avtomatlashtirilgan hisob dasturlarining qo'llanilishi tahlil qilinib, moliyaviy nazoratni kuchaytirish va hisobotlarning ishonchligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: qurilish tashkiloti, buxgalteriya hisobi, qurilish xarajatlari, tannarx kalkulyatsiyasi, MHXS, audit, tugallanmagan qurilish, ERP tizimi, raqamli iqtisodiyot, moliyaviy nazorat.

Abstract: This article examines the theoretical and methodological aspects of improving accounting and auditing in construction organizations under modern economic conditions. The study highlights issues related to accounting for construction costs, calculating the cost of construction works, accounting for construction in progress, and organizing audits based on International Financial Reporting Standards (IFRS). In addition, the application of digital technologies, ERP systems, and automated accounting software in construction organizations is analyzed, and scientific-practical recommendations aimed at strengthening financial control and increasing the reliability of financial reporting are developed.

Keywords: construction organization, accounting, construction costs, cost calculation, IFRS, audit, construction in progress, ERP system, digital economy, financial control.

Абстрактный: В данной статье исследованы теоретико-методологические аспекты совершенствования бухгалтерского учета и аудита в строительных организациях в современных экономических условиях. В исследовании освещены вопросы учета строительных затрат, калькуляции себестоимости строительных работ, учета незавершенного строительства, а также организации аудита на основе Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО). Кроме того, проанализировано применение цифровых технологий, ERP-систем и автоматизированных бухгалтерских программ в строительных организациях, а также разработаны научно-практические рекомендации, направленные на усиление финансового контроля и повышение надежности финансовой отчетности.

Ключевые слова: строительная организация, бухгалтерский учет, строительные затраты, калькуляция себестоимости, МСФО, аудит, незавершенное строительство, ERP-система, цифровая экономика, финансовый контроль.

Kirish (Введение/Introduction).

Bugungi kunda iqtisodiyotning jadal rivojlanishi va infratuzilmaviy loyihalarning kengayishi qurilish tarmog'ining iqtisodiy ahamiyatini yanada oshirmoqda. Qurilish sohasi mamlakat iqtisodiyotining strategik tarmoqlaridan biri hisoblanib, unda buxgalteriya hisobi va audit tizimini samarali tashkil etish moliyaviy barqarorlikni ta'minlashning muhim omili hisoblanadi.

Qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi boshqa tarmoqlarga nisbatan o'zining murakkabligi bilan ajralib turadi. Bunga qurilish jarayonining uzoq davom etishi, xarajatlarning ko'pligi, tugallanmagan ishlab chiqarish hajmining yuqoriligi hamda smeta asosida ishlash kabi omillar sabab bo'ladi. Shu bois qurilish xarajatlarini to'g'ri hisobga olish va ularni obyektlar kesimida nazorat qilish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Xalqaro amaliyotda qurilish tashkilotlari hisobini yuritishda MHXS standartlari, xususan IFRS 15 "Customers with Contracts" hamda IAS 11 bilan bog'liq metodologik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur standartlar asosida daromadlarni tan olish, qurilish xarajatlarini taqsimlash va moliyaviy natijalarni aniqlashning yagona metodologik asoslari shakllantiriladi.

Shu sababli qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va auditini zamonaviy raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish iqtisodiyotni modernizatsiya qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va audit tizimini takomillashtirish masalalari iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, investitsion faollikni oshirish hamda xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini joriy etish jarayonida dolzarb ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda qurilish korxonalarining faoliyat xususiyatlari, uzoq muddatli shartnomalar, xarajatlarni hisobga olish va daromadlarni tan olish mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan [1].

Xalqaro amaliyotda qurilish tashkilotlari faoliyatini hisobga olishning asosiy metodologik bazasi sifatida IFRS 15 "Revenue from Contracts with Customers" standarti e'tirof etiladi. Mazkur standart qurilish shartnomalari bo'yicha daromadlarni tan olish, bajarilgan ish hajmini baholash va moliyaviy natijalarni aks ettirishning zamonaviy yondashuvlarini belgilab beradi [2]. Tadqiqotchilarning fikricha, ushbu standartning joriy etilishi moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirishga xizmat qiladi.

Buxgalteriya hisobi tizimining raqamlashtirilishi ham qurilish korxonalarida boshqaruv samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida ko'rilmogda. Zamonaviy axborot texnologiyalari, ERP tizimlari va bulutli hisoblash yechimlari moliyaviy ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash hamda nazorat mexanizmlarini takomillashtirish imkonini

bermoqda [3]. Shu sababli ko'plab ilmiy ishlarda raqamli transformatsiyaning hisob va audit tizimlariga ta'siri keng o'rganilmoqda.

Audit faoliyatini takomillashtirish bo'yicha tadqiqotlarda riskka asoslangan audit yondashuvi alohida ahamiyat kasb etadi. Olimlar qurilish loyihalarining murakkabligi va yuqori moliyaviy xavflari sababli audit jarayonida risklarni baholash tizimini kuchaytirish zarurligini ta'kidlaydilar [4]. Bunday yondashuv audit sifati va ishonchligini oshirishga xizmat qiladi.

So'nggi ilmiy manbalarda ichki nazorat tizimining samaradorligi va korporativ boshqaruvning audit natijalariga ta'siri ham keng tahlil qilinmoqda. Tadqiqotlar natijalariga ko'ra, samarali ichki nazorat tizimiga ega qurilish tashkilotlarida moliyaviy xatolar va firibgarlik holatlari sezilarli darajada kamayadi [5].

Barqaror rivojlanish konsepsiyasining keng tarqalishi qurilish tashkilotlarida ekologik va ijtimoiy xarajatlarni hisobga olish masalasini ham dolzarb etmoqda. ESG (Environmental, Social and Governance) tamoyillarini moliyaviy hisobot tizimiga integratsiya qilish korxonalarining investitsion jolibadorligini oshirishga yordam berishi ilmiy tadqiqotlarda qayd etilgan [6].

Qurilish korxonalarida xarajatlarni hisobini yuritish va kalkulyatsiya tizimini takomillashtirish masalalari ham olimlar diqqat markazida bo'lib kelmoqda. Xususan, faoliyatga asoslangan xarajatlar hisobi (ABC costing) va loyiha asosida boshqaruv hisobi usullarining qo'llanilishi xarajatlarni aniq baholash imkonini yaratishi ta'kidlangan [7].

Sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili texnologiyalarining audit amaliyotiga joriy etilishi ham zamonaviy ilmiy izlanishlarning muhim yo'nalishiga aylangan. Tadqiqotlar audit jarayonlarini avtomatlashtirish orqali tekshiruv samaradorligini oshirish va inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirish mumkinligini ko'rsatmoqda [8].

Shuningdek, xalqaro audit standartlari asosida audit metodologiyasini takomillashtirish qurilish tashkilotlari moliyaviy hisobotlarining ishonchligini ta'minlashning muhim vositasi sifatida baholanmoqda. Zamonaviy audit yondashuvlari investorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning axborotga bo'lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi [9].

Umuman olganda, ilmiy adabiyotlar tahlili qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va auditini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari sifatida xalqaro standartlarni joriy etish, raqamlashtirish, riskka asoslangan audit, ichki nazorat tizimini rivojlantirish, ESG tamoyillarini qo'llash va innovatsion texnologiyalardan foydalanishni ko'rsatadi.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Ushbu tadqiqot qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va auditini takomillashtirishning zamonaviy yo'nalishlarini nazariy jihatdan o'rganishga asoslangan. Tadqiqotda empirik ma'lumotlar yig'ish emas, balki mavjud ilmiy konsepsiyalar, xalqaro standartlar va iqtisodiy nazariyalar asosida umumlashtiruvchi tahlil amalga oshirildi.

Tadqiqotning nazariy bazasi buxgalteriya hisobi, audit nazariyasi, korporativ boshqaruv hamda raqamli iqtisodiyotga oid ilmiy yondashuvlarga tayanadi. Xususan, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari va audit tamoyillari asosiy metodologik asos sifatida qabul qilindi.

Nazariy tadqiqotda quyidagi yondashuv va usullardan foydalanildi:

Abstrakt-mantiqiy tahlil – qurilish tashkilotlarida hisob va audit tizimining umumiy iqtisodiy mohiyatini ochib berish;

Sistemali yondashuv – buxgalteriya hisobi va auditni o'zaro bog'liq boshqaruv tizimi sifatida ko'rib chiqish;

Qiyosiy nazariy tahlil – milliy va xalqaro hisob va audit modellari konseptual darajada solishtirish;

Umumlashtirish va sintez – mavjud ilmiy qarashlar asosida yagona nazariy xulosalar shakllantirish;

Induksiya va deduksiya usullari – alohida ilmiy g'oyalardan umumiy nazariy xulosalarga va aksincha mantiqiy o'tish.

Tadqiqotda qurilish sohasining o'ziga xos xususiyatlari – uzoq muddatli loyihalar, yuqori xarajatlar, risk darajasining balandligi va daromadni tan olish murakkabligi nazariy jihatdan tahlil qilindi. Shu asosda buxgalteriya hisobi va audit tizimlarini takomillashtirishning konseptual yo'nalishlari shakllantirildi.

Shuningdek, xalqaro tajriba va zamonaviy ilmiy adabiyotlar asosida raqamli transformatsiya, riskka asoslangan audit hamda ichki nazorat tizimlarining nazariy modellari o'rganildi.

Umuman olganda, nazariy metodologiya tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va auditini rivojlantirish bo'yicha konseptual xulosalar chiqarishga imkon berdi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results). Qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va audit tizimini takomillashtirish masalasi zamonaviy iqtisodiy sharoitda yuqori ahamiyat

kasb etadi. Mazkur soha o'zining murakkab ishlab chiqarish jarayonlari, uzoq muddatli shartnomalar, katta hajmdagi investitsiyalar va yuqori risk darajasi bilan ajralib turadi. Shu sababli, buxgalteriya hisobi va audit tizimi nafaqat moliyaviy natijalarni aks ettirish, balki boshqaruv qarorlarini qo'llab-quvvatlash funksiyasini ham bajarishi lozim.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi tizimi ko'pincha an'anaviy yondashuvlarga asoslangan bo'lib, zamonaviy boshqaruv hisobi elementlari yetarli darajada rivojlanmagan. Xususan, xarajatlarni obyektlar kesimida aniq hisobga olish, resurslardan foydalanish samaradorligini baholash va loyihalar rentabelligini aniqlash jarayonlarida ayrim metodologik kamchiliklar mavjud.

1. Qurilish sohasida daromad va xarajatlarni tan olish muammolari

Tahlil jarayonida aniqlanishicha, qurilish tashkilotlarida daromadni tan olish eng murakkab masalalardan biri hisoblanadi. Buning asosiy sababi qurilish loyihalarining uzoq muddatli bo'lishi va bosqichma-bosqich bajarilishidir. Amaliyotda ko'plab korxonalarda daromadlar bajarilish darajasiga mos ravishda emas, balki to'lovlar kelib tushishiga qarab aks ettiriladi.

Bu holat moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini pasaytiradi va korxonaning real moliyaviy holatini noto'g'ri ifodalaydi. Xalqaro tajribada esa IFRS 15 standartiga muvofiq daromadlar "foiz bo'yicha bajarilish" usuli asosida tan olinadi, bu esa moliyaviy natijalarni aniqroq aks ettirish imkonini beradi.

2. Xarajatlar hisobi va kalkulyatsiya tizimi tahlili

Qurilish tashkilotlarida xarajatlar tarkibi juda keng bo'lib, u materiallar, ish haqi, texnika ekspluatatsiyasi, transport va boshqa bilvosita xarajatlarni o'z ichiga oladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'plab korxonalarda xarajatlar umumiy tarzda hisobga olinadi va obyektlar kesimida chuqur tahlil qilinmaydi.

Natijada, ayrim loyihalarda haqiqiy tannarxni aniqlash qiyinlashadi. Zamonaviy yondashuv sifatida faoliyatga asoslangan xarajatlar hisobi (ABC costing) qo'llanilganda, har bir operatsiya bo'yicha xarajatlarni aniq taqsimlash imkoniyati yaratiladi. Biroq amaliyotda ushbu usul hali keng joriy etilmagan.

3. Audit tizimining holati va samaradorligi

Audit tizimi qurilish tashkilotlarida moliyaviy intizomni ta'minlashning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'plab korxonalarda ichki audit tizimi mavjud bo'lsa-da, uning funksional imkoniyatlari cheklangan.

Riskka asoslangan audit yondashuvi asta-sekin joriy etilayotgan bo'lsa-da, auditorlar ko'pincha an'anaviy tekshiruv usullaridan foydalanishda davom etmoqda. Bu esa yuqori riskli operatsiyalarni aniqlash va oldini olish imkoniyatlarini kamaytiradi.

Shuningdek, ichki audit va tashqi audit o'rtasidagi integratsiya yetarli darajada emasligi aniqlangan. Bu holat audit jarayonlarining takrorlanishiga va resurslarning samarasiz sarflanishiga olib kelmoqda.

4. Raqamlashtirish va axborot tizimlari tahlili

Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida raqamlashtirish buxgalteriya hisobi va audit tizimining ajralmas qismiga aylangan. Tahlil natijalariga ko'ra, qurilish tashkilotlarida buxgalteriya dasturlaridan foydalanish darajasi ortib bormoqda, biroq ERP tizimlarining to'liq integratsiyasi hali shakllanmagan.

Ko'plab korxonalarda moliyaviy ma'lumotlar alohida dasturlarda yuritiladi, bu esa ma'lumotlar fragmentatsiyasiga olib keladi. Natijada, boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoni sekinlashadi va operativ tahlil imkoniyatlari cheklanadi.

Sun'iy intellekt va big data texnologiyalarining audit jarayonlariga joriy etilishi esa hali boshlang'ich bosqichda ekanligi aniqlangan. Bu esa audit samaradorligini oshirishda katta imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatadi.

5. Ichki nazorat tizimi tahlili

Ichki nazorat tizimi qurilish tashkilotlarida moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ayrim yirik qurilish korxonalarida ichki nazorat tizimi mavjud bo'lsa-da, kichik va o'rta korxonalarda bu tizim yetarli darajada rivojlanmagan.

Ichki nazoratning zaifligi quyidagi muammolarni keltirib chiqarmoqda:

- xarajatlarning ortiqcha sarflanishi;
- resurslardan samarasiz foydalanish;
- moliyaviy intizomning pasayishi;
- firibgarlik xavfining oshishi.

Shu sababli ichki nazorat tizimini kuchaytirish audit samaradorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.

6. ESG tamoyillari va barqaror rivojlanish

So'nggi yillarda qurilish sohasida ESG (Environmental, Social, Governance) tamoyillarini joriy etish dolzarb masalaga aylangan. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ayrim yirik qurilish kompaniyalari ESG hisobotlarini tayyorlashni boshlagan, biroq bu jarayon hali tizimli shaklga ega emas.

Ekologik xarajatlarni hisobga olish, ijtimoiy mas'uliyatni baholash va boshqaruv sifatini oshirish bo'yicha yagona metodologiya mavjud emasligi aniqlangan. Bu esa xalqaro investorlarga kirish imkoniyatlarini cheklashi mumkin.

7. Umumiy natijalar va ilmiy xulosalar

O'tkazilgan nazariy tahlillar asosida quyidagi umumiy natijalar shakllantirildi:

- qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi tizimi modernizatsiyaga muhtoj;
- daromad va xarajatlarni tan olishda metodologik nomuvofiqliklar mavjud;
- audit tizimida riskka asoslangan yondashuv yetarli darajada rivojlanmagan;
- raqamlashtirish jarayoni fragmentar xarakterga ega;
- ichki nazorat tizimi barcha korxonalarda bir xil darajada emas;
- ESG tamoyillarini joriy etish boshlang'ich bosqichda.

Umuman olganda, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va audit tizimini takomillashtirish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu yondashuv xalqaro standartlarga moslashish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, ichki nazoratni kuchaytirish va riskka asoslangan audit tizimini rivojlantirishni o'z ichiga olishi lozim.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va audit tizimini takomillashtirish masalalari zamonaviy iqtisodiy sharoitda strategik ahamiyatga ega bo'lib, korxonalarining moliyaviy barqarorligi va boshqaruv samaradorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'tkazilgan nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, qurilish sohasi o'zining murakkab ishlab chiqarish jarayonlari, uzoq muddatli shartnomalari va yuqori xarajatlar darajasi bilan ajralib turadi, bu esa hisob va audit tizimiga alohida yondashuvni talab etadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, qurilish tashkilotlarida daromad va xarajatlarni tan olish jarayonida metodologik nomuvofiqliklar mavjud bo'lib, bu moliyaviy hisobotlarning aniqligi va shaffofligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, ichki nazorat tizimlarining yetarli darajada

rivojlanmaganligi, audit jarayonlarida riskka asoslangan yondashuvning to'liq joriy etilmaganligi ham muhim muammolar sifatida aniqlangan.

Raqamlashtirish jarayonlari boshlangan bo'lsa-da, ko'plab qurilish korxonalarida axborot tizimlarining to'liq integratsiyalashuvi ta'minlanmagan. Bu esa moliyaviy ma'lumotlarning fragmentatsiyasiga va boshqaruv qarorlarining sekinlashishiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, ESG tamoyillarini joriy etish jarayoni ham hali boshlang'ich bosqichda ekanligi qayd etildi.

Umuman olganda, qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va audit tizimini takomillashtirish uchun kompleks, tizimli va xalqaro standartlarga asoslangan yondashuv zarur.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobini yuritishda xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) talablarini to'liq joriy etish zarur.
2. Daromadlarni tan olish jarayonini qurilish shartnomalarining bajarilish darajasiga asoslangan holda (foiz usuli) tashkil etish lozim.
3. Xarajatlar hisobini takomillashtirish maqsadida faoliyatga asoslangan xarajatlar hisobi (ABC costing) tizimini keng joriy etish tavsiya etiladi.
4. Ichki audit tizimini kuchaytirish va riskka asoslangan audit yondashuvini amaliyotga to'liq tatbiq etish kerak.
5. Qurilish tashkilotlarida integratsiyalashgan ERP tizimlarini joriy etish orqali buxgalteriya va boshqaruv axborot tizimlarini yagona platformaga birlashtirish lozim.
6. Ichki nazorat tizimini rivojlantirish orqali moliyaviy intizomni oshirish va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlash zarur.
7. Audit jarayonlariga raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va big data tahlil vositalarini keng joriy etish tavsiya etiladi.
8. ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv) tamoyillarini qurilish tashkilotlarining moliyaviy va boshqaruv tizimlariga integratsiya qilish lozim.
9. Xodimlarning malakasini oshirish va zamonaviy buxgalteriya hamda audit standartlari bo'yicha doimiy o'quv dasturlarini tashkil etish zarur.
10. Moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish maqsadida ichki va tashqi audit hamkorligini kuchaytirish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu takliflarning amaliyotga joriy etilishi qurilish tashkilotlarida buxgalteriya hisobi va audit tizimining samaradorligini oshiradi, moliyaviy shaffoflikni ta'minlaydi hamda korxonalarining raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литературы/ References):

1. Warren C.S., Jonick C., Schneider J. Accounting. 30th Edition. Cengage Learning, 2024.
2. International Accounting Standards Board. IFRS 15 Revenue from Contracts with Customers. London, 2024.
3. Romney M.B., Steinbart P.J. Accounting Information Systems. 16th Edition. Pearson Education, 2024.
4. International Auditing and Assurance Standards Board. Handbook of International Quality Management, Auditing, Review and Other Assurance Pronouncements. New York, 2024.
5. Moeller R. Executive's Guide to COSO Internal Controls. 2023 Edition. Wiley, 2023.
6. Eccles R.G., Klimentko S. ESG Performance and Corporate Reporting: New Trends and Challenges. Journal of Applied Corporate Finance, 2024, Vol. 36(1).
7. Drury C. Management and Cost Accounting. 11th Edition. Cengage Learning, 2023.
8. Appelbaum D., Kogan A., Vasarhelyi M. Artificial Intelligence and the Future of Auditing. Accounting Horizons, 2024, Vol. 38(2).
9. Knechel W.R., Salterio S.E. Auditing: Assurance and Risk. 6th Edition. Routledge, 2024.
10. Xasanov Farrux Ravshanovich. (2026). O'zbekiston sug'urta tashkilotlari faoliyatida risklarni boshqarishni takomillashtirishda xalqaro standartlarning o'rni VA AHAMIYATI. Insurance market of Uzbekistan, 3(1), 62–64. https://doi.org/10.55439/INS/vol3_iss1/368